

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Контрола над радом Безбедносно-информативне
агенције**
(мастер рад)

Ментор
Проф. др Милош Прица

Студент
Тамара Илић
Број индекса: М 005/24 – УП

Ниш, 2025.

САДРЖАЈ

I.УВОД.....	3
II.ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ	5
III.ПОДЕЛА РАДА И КАДРОВСКА СТРУКТУРА	9
IV.ДЕЛАТНОСТ БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ	11
1.ОДСТУПАЊЕ ОД НЕПОВРЕДИВОСТИ ТАЈНЕ ПИСАМА И ДРУГИХ СРЕДСТАВА ОПШТЕЊА	14
1.2.ПОСЕБНЕ МЕРЕ КОЈЕ ПРИМЕЊУЈЕ БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНА АГЕНЦИЈА	18
2.БЕЗБЕДНОСНА ПРОВЕРА БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ	19
V.КОНТРОЛА РАДА БЕЗБЕДНОСНО ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ	21
1. КОНТРОЛА КОЈУ ВРШЕ НАРОДНА СКУПШТИНА И ЊЕНИ ОДБОРИ	22
2.КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ИЗВРШНЕ ВЛАСТИ	27
3.СУДСКА КОНТРОЛА.....	32
4.КОНТРОЛА КОЈУ ВРШЕ НЕЗАВИСНА КОНТРОЛНА ТЕЛА	34
5.КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ИНСТИТУЦИЈА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА И ЈАВНОСТИ	39
6.УНУТРАШЊА КОНТРОЛА БЕЗБЕДНОСНО ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ	43
VI.ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	45
VII.ЛИТЕРАТУРА.....	47
VIII.САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	51
VIII. ABSTRACT AND KEYWORDS.....	52
IX.БИОГРАФИЈА.....	54

I.УВОД

Један од фундаменталних елемената државног апарата представљају безбедносне службе. Оне делују са циљем очувања уставног поретка, суверенитета, територијалног интегритета и заштите грађана. У Републици Србији је њихова улога веома наглашена с обзиром да се наша земља суочава са сложеним безбедоносним изазовима и геополитичким притисцима. Ако посматрамо историју наше земље, сагледамо регионалне нестабилности и глобалне безбедоносне ризике долазимо до закључка да рад ових служби има велики значај, како у превентивном тако и у репресивном смислу. Оне заправо обезбеђују унутрашњу стабилност државе, али и адекватно реагују на унутрашње и спољашње изазове.

Централно место унутар система националне безбедности заузима Безбедносно–информативна агенција. Она је задужена за заштиту националне безбедности, уставног поретка и интереса Републике Србије. Представља самосталну државну институцију са обавештајно–безбедносним овлашћењима, која има својство правног лица и највећи степен самосталности у односу на друге органе у саставу и посебне организације. Агенција делује као оперативни инструмент заштите, али и као стратешки ресурс у процесу доношења политичких одлука. Обједињује обавештајне и контраобавештајне функције, које се обављају у складу са законским ограничењима и уз контролу од стране извршне, законодавне и судске власти. Њена овлашћења су повезана са откривањем, спречавањем и неутралисањем активности које су усмерене на подривање уставног поретка, заштиту националних интереса и пружање обавештајних података државним органима.

Како би смо стекли бољу представу о постојању, деловању и контроли над радом Безбедоносно-информативне агенције неопходно је сагледати њен историјски развој, као и развој обавештајно-безбедоносних структура на простору бивше Југославије и Републике Србије. Савремена БИА се формирала под утицајем различитих околности, као што су: различити политички системи, ратне и кризне ситуације, процес демократизације, правне реформе... Поред историјског приступа неопходно је применити и теоријски приступ, како би се њен рад и контрола над истим могли сагледати кроз концепте националне безбедности, обавештајне функције државе,

цивилне и демократске контроле безбедносног сектора, као и кроз модел савремених безбедносних претњи (сајбер криминал и тероризам).

Рад Агенције се заснива на начелу тајности, зато се она може дефинисати и као тајна полиција. Податке до којих њени стручњаци долазе неопходно је претворити у корисне информације и то и јесте њихова основна сврха. Веома је важно водити рачуна о тачности и квалитету прикупљених података, као и о заштити поверљивих информација. Али је кључно да сви подаци до којих дођу морају доприносити пословању Агенције. Посао стручњака самим тим захтева комбинацију аналитичког размишљања, техничког знања и разумевања бизниса (пословне логике, пословних процеса и сл.). Међутим, посао органа који врше контролу над њеним радом представља још већи изазов, с обзиром да имају ограничен приступ подацима.

Предмет овог рада је контрола над радом Безбедносно-информативне агенције и њене основне карактеристике. Избор ове теме проистиче из потребе да се аналитички сагледа нормативни оквир, институционална пракса и ефективност постојећих механизма контроле. Основни циљ јесте да се утврди да ли постојећи систем надзора обезбеђује баланс између безбедносних потреба државе и заштите основних права грађана. Осим тога, проучавање овог питања нам омогућава и боље разумевање односа моћи између безбедносног апарата и демократских институција, што је од суштинског значаја за јачање поверења јавности у рад државних органа.

Фокус истраживања ће бити на идентификацији правних оквира који уређују надзор над радом Агенције, на примени постојећих механизма, анализи њихових слабости и потенцијалних унапређења. Иако постоје механизми који су нормативно уређени, у пракси показују озбиљна ограничења и недовољну делотворност, самим тим постоји простор за унапређење у законодавном и институционалном оквиру.

Да би се дошло до свеобухватне слике о функцијама, значају, изазовима и контроли над радом БИА-е, неопходно је применити неколико метода. Неке од њих смо раније већ споменули, као што је историјски метод, али велики значај има и методолошки чија примена подразумева документарну анализу докумената и извештаја надлежних органа. Поред напред наведених не смемо занемарити ни емпиријске методе, попут студија случаја и анализе релевантних медијских садржаја. На овај начин се предмет истраживања поставља у шири оквир теоријског, историјског и методолошког промишљања о контроли над радом БИА-е у савременој држави.

II. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ

Обавештајне службе у савременом облику су релативно касно настале. Њихов развој можемо сагледати од Првог српског устанка 1804. године, преко Карађорђевог владавине и „Начертанија“ у коме је предвидео организацију и одвајање цивилног од војног сектора, до формирања органа управе надлежних за безбедност државе за време Милоша Обреновића. У том периоду њихова функција је била сведена на спречавање напада на органе власти, Правитељствујући совјет, старешине, кнеза... У време Карађорђа 1811. године донет је први документ за развој безбедносно-обавештајних активности „Начертаније устројства полицајне власти у Београду и по том прочим мјестима Оточества“. Овим документом је установљена функција „начелника полиције“ (полицамајстор), а њему су били подређени „ликтори“ (помоћници за унутрашњу, спољашњу и поверљиву службу).¹

Попечитељство внатрених дела је први пут основано 1811. Године и за првог попечитеља је био постављен Јаков Ненадовић. Поред тога што се његова надлежност односила на сузбијање хајдучије, безбедност житеља и имовине, прикупљање пореза, контрола путева и прелаза, одржавање јавног реда и мира, у његовој надлежности су били и цивилни безбедносно-обавештајни послови.²

У време Милоша Обреновића посвећена је већа пажња развоју обавештајних активности. Он је ове активности са једне стране усмерио на обезбеђивање своје власти од унутрашњих преврата и завера, док се са друге стране трудио да одржи ред и поредак у земљи и контролу рада административних установа, контролу животног стандарда, однос органа власти према народу, и слично. У овом периоду су безбедносне службе биле ангазоване и на пословима тајне набавке оружја и ратне опреме из иностранства, заштите од одавања државних тајни, политичко-дипломатског обавештења, откривању дезинформација о Србији и сл.³

Уредба о установљавању Тајне полиције за политичке послове донета је 1830. године и представљала је први управни акт о оснивању обавештајно-безбедносних органа цивилних власти у тадашњој Србији. Војне службе безбедности почињу да се

¹ Доступно на: <https://www.bia.gov.rs/muzej/istorijat/>.

² Голубовић Милена, Положај служби безбедности у поретку јавне власти, Ниш, 2024, стр. 125.

³ Голубовић Милена, Положај служби безбедности у поретку јавне власти, Ниш, 2024, стр. 127.

развијају од 1876. године на основу Уредбе о оснивању Обавештајног одсека, који је до 1917. године обављао контраобавештајне и обавештајне послове.⁴

Након Берлинског конгреса 1878. године Србија постаје независна држава и кнез Милан почиње са реформама војске и органа јавне безбедности. Закон о допуни и измени устројства Централне државне управе донет је 1899. године и њиме је у оквиру Министарства унутрашњих дела формирано Одељење за поверљиве полицијске послове. Ово одељење је имало надлежност да врши обавештајне и контраобавештајне послове, супротстављање корупцији и тероризму, антидржавне пропаганде и хајдучије и др.⁵

Безбедносно-обавештајни систем у време Александра I Карађорђевића су чиниле:

- Контраобавештајна служба (КОС),
- Војна обавештајна и контраобавештајна служба (у Министарству војске и морнарице),
- Политичка полиција (у оквиру Министарства унутрашњих послова),
- Жандармерија.

Касније, у току Другог светског рата се јављају:

- Обавештајна служба Народноослободилачке војске и партизанских одреда (НОВ и ПО),
- Служба безбедности (касније Одсек за заштиту народа - ОЗН, а 1944. године уместо њега је основано Одељење за заштиту народа - ОЗНА).

Реорганизацијом одсека ОЗНЕ настале су:

- Управа државне безбедности – УДБ (у оквиру Савезног Министарства унутрашњих послова),
- Служба безбедности ЈНА (самостална контраобавештајна служба војске у оквиру Министарства народне одбране).

⁴ Доступно на: <https://www.bia.gov.rs/muzej/istorijat/>

⁵ Доступно на: <https://www.bia.gov.rs/muzej/istorijat/>.

Служба државне безбедности је основана 1966. године и њено деловање се односило на контраобавештајну заштиту уставом СФРЈ утврђених територија, прибављање података о активностима унутрашњег непријатеља и онемогућавање активности, спречавање антијугословенске политичке емиграције, кривично гоњење одговорних лица и друге послове. Затим, 1968. године Савезна Скупштина доноси Закон о оснивању Комисије за контролу служби државне безбедности у савезним органима управе и на тај начин формира надзорно тело за службе безбедности. Ова Комисија је имала овлашћења надзора над радом служби безбедности, али и његове контроле усаглашености рада са законима и Уставом. Све прикупљене податке је достављала Савезном већу и они су се износили на седници скупштине и третирали као „државна тајна“.⁶

Постојеће службе безбедности у Републици Србији су:

- Безбедносно-информативна агенција (БИА, цивилна служба потчињена Влади и Скупштини РС),
- Војнобезбедносна агенција (ВБА, орган управе у саставу Министарства одбране),
- Војнообавештајна агенција (ВОА, орган управе у саставу Министарства одбране).

У Скупштини Републике Србије је 2002. године усвојен Закон о Безбедносно-информативној агенцији, како би се извршила реформа система безбедности након политичких догађаја 2000. године. На овај начин је укинута некадашња Служба државне безбедности у оквиру Министарства унутрашњих послова и формирана је нова обавештајно-безбедносна служба чији циљ није био праћење политичких противника, већ национална безбедност и професионално обављање послова. Надзор над њеним радом на основу овог закона врше Влада РС, Народна скупштина РС, као и судови РС (нпр. тајно праћење комуникација). Овај закон је неколико пута претрпео допуне и измене како би био усклађен са Уставом РС и да би се повећао професионализам у раду Агенције, али са друге стране су и проширена овлашћења директора БИА-е (доношење

⁶ Р. Лазић, Контрола служби државне безбедности од средине 1966. године до почетка 1975. године, Право – теорија – пракса, број 2/2020, стр. 82.

аката о систематизацији и уређењу радних места, као и већа аутономија у организацији рада) и сл. Изменама из 2018. године се усклађује Закон о Безбедносно-информативној агенцији са Законом о систему запослених у јавном сектору, а измена се односи на то да се акт о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места доноси уз претходну сагласност Владе, а подаци из истог се третирају као тајни и са њима се поступа у складу са Законом о тајности података. Законским изменама би требало да се обезбеди политичка неутралност ове службе безбедности, међутим, све док се за директоре БИА-е бирају функционери политичких странака немогуће је постићи такав резултат.

БИА, као и ВОА и ВБА, у свом раду врши идентичне контраобавештајне послове за одбрану Републике Србије, али за разлику од њих она може користити и полицијска овлашћења у одређеним ситуацијама када је то неопходно, у виду хапшења. Овлашћења на привремено ограничавање појединих људских права и слобода имају БИА и ВБА, док БОА прибавља, анализира и процењује податке о страним државама и установљава постојање претње по територијални интегритет Републике Србије и сконцентрисана је на одбрану државе од спољних фактора.

III. ПОДЕЛА РАДА И КАДРОВСКА СТРУКТУРА

На руководећем месту Агенције налази се директор, кога поставља и разрешава Влада Републике Србије. У његовом одсуству или у случају привремене спречености уместо њега послове обавља заменик, кога директор лично овлашћује, а с тим да и законом могу бити дефинисане ситуације у којима он врши послове уместо директора.⁷ У складу са делокругом пословања у оквиру Агенције се формирају организационе јединице.

Законом о Безбедносно-информативној агенцији је прописано да припадници Агенције не могу бити чланови политичких странака. Међутим, директор БИА-е је политички функционер и самим тим долазимо до закључка да је БИА заправо политичка полиција. Како би се обезбедила прописана неутралност, неопходно је да дође до веће реформе у друштву. Ово је једна од последица социјализма, који се код нас још увек задржао у одређеној мери. Тек када дође до промене на политичкој сцени, јавност дође до неких информација о политичкој злоупотреби података од стране Агенције у претходном периоду.

Начела која се примењују на унутрашњу организацију и систематизацију радних места у министарствима и посебним организацијама се примењују и на унутрашњу организацију и систематизацију и у оквиру Агенције, осим уколико за одређене послове није потребан другачији начин организовања.

На основу измена Закона о Безбедносно-информативној агенцији из 2018. године Акт о унутрашњем уређењу доноси директор, уз сагласност Владе. Са овим актом се поступа у складу са Законом о тајности података, јер се такви подаци и уносе у исти. Њиме се одређују: организационе јединице, међусобни односи између њих, послови унутар истих, начин руковођења, овлашћења и одговорности руководиоца, унутрашња контрола и интерна ревизија, начин сарадње са другим органима и организацијама, подела и врсте и укупан број радних места, назив истих, опис посла, распон звања, заштитни режим, статус припадника, број извршилаца који је потребан, услов за свако радно место, као и подаци о степену увећања стажа осигурања.⁸

⁷ М. Голубовић, *Делатност Безбедносно-информативне агенције*, Правни хоризонти, број 8/2024, стр. 3.

⁸ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, Чл 7.

IV. ДЕЛАТНОСТ БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ

Безбедносно-информативна агенција обавља послове који се односе на заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије; истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима, као и друге послове одређене законом.¹²

Агенција има овлашћења да у свом пословању примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и оперативно-техничка средства, којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања и спречавања делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије, угрожавање безбедности у земљи, и, у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом. Директор агенције доноси одлуку о предузимању неопходних мера и метода, али може и овластити лице које ће то чинити уместо њега.¹³

Припадници агенције су овлашћени да, у обављању својих послова, потражују обавештења, податке и стручну помоћ од државних и других органа, правних и физичких лица, како би разјаснили чињенице од значаја за конкретан посао Агенције. Нико не може бити принуђен на давање података Агенцији, али свако одбијање или ускраћивање помоћи мора бити засновано на законом утврђеним разлозима.¹⁴

Агенција чува, обрађује и користи сву прикупљену документацију и информације, а о истима води евиденцију и обезбеђује њихову заштиту према Закону о тајности

¹² Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.2.

¹³ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.9.

¹⁴ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.10.

података. Влада утврђује начин евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим органима потребних информација и докумената.¹⁵

Припадници Агенције се, у складу са пословима које обављају, распоређују у посебне организационе јединице за обављање задатака као на пример: откривање, праћење, документовање, спречавање, сузбијање и пресретање делатности организација и лица усмерених на вршење организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике. Ова лица примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима министарства унутрашњих послова, у складу са прописима о унутрашњим пословима.¹⁶

Закон о безбедносно-информативној агенцији је претрпео одређене измене 2014. године. Једна од тих измена јесте и прописивање четири посебне мере којима се одступа од начена неповредивости тајности писама и других средстава општења, круг лица и услови њиховог одређивања, као и поступак за одређивање истих. Уз мере које се односе на тајни надзор и снимање комуникације могу се одредити и тајни надзор и снимање места, просторија и предмета, а ово подразумева и употребу уређаја за аутоматску обраду података и опреме и чување тако добијеног материјала у виду електронских записа. Примену посебних мера одобрава суд, али тек након предлога директора Агенције, који мора и образложити свој предлог. Председник Вишег суда у Београду или судија кога он овласти из Посебног одељења, које поступа у предметима кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, наредбом одлучује о одређивању и спровођењу посебне мере у року од 48h. Посебна мера која се одређује у овом случају може трајати најдуже три месеца, а изузетно се може продужавати још три пута на исти временски период. Међутим, уколико суд предлог сматра неоснованим и не жели да га усвоји доноси решење. У

¹⁵ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.11.

¹⁶ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.12.

овом случају по жалби директора одлучује Апелациони суд у Београду, односно Посебно одељење, у року од 48h.

Уколико приликом примене посебних мера Агенција дође до података о постојању кривичног дела и прикупи одређени материјал, у складу са тим обавестиће надлежно јавно тужилаштво и доставиће им материјал подобан за спровођење посебних доказних радњи.

У складу са Законом о тајности података, заједно са прикупљеним материјалом о примени посебних мера чувају се и предлози за одређивање или проширивање посебних мера, одлука о њима и записник о уништавању материјала. Они се чувају у посебном омоту са назнаком „посебне мере“ и ознаком степена тајности. Материјал који се уништава у присуству судије јесте заправо онај који је прикупљен у току примене посебне мере, али се накнадно сазнало да лице користи друго средство комуникације или адресу живљења и сл., а судија је одбио предлог о проширењу посебних мера. Сви подаци који су прикупљени на овај начин представљају тајне податке и сва лица која за њих сазнају морају их чувати као тајне.¹⁷

Безбедоносно-информативна агенција поступа у случају очувања безбедности Републике Србије, самим тим из тога произилази да у случају када то налажу посебни разлози безбедности Републике Србије она може да преузме на себе извршавање послова за које је надлежно Министарство унутрашњих послова. Одлуку о преузимању и спровођењу послова доносе директор Агенције и министар унутрашњих послова, а у случају сукоба надлежности одлуку доноси Влада Републике Србије.

¹⁷Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.15.

1.ОДСТУПАЊЕ ОД НЕПОВРЕДИВОСТИ ТАЈНЕ ПИСАМА И ДРУГИХ СРЕДСТАВА ОПШТЕЊА

Агенција има многобројна овлашћења, с тим да једно од њих јесте и ограничење права на приватност и породични живот, а она то врши кроз прикупљање, задржавање и пренос података појединца. Ове мере се примењују само уколико су у складу са националним законодавством и усвојеним стандардима јуриспруденције Европског суда за људска права.¹⁸

Примена ових мера заправо подражумева прислушкивање телефона или постављање уређаја за прислушкивање у просторијама где особа живи. На овај начин се нарушава њено право на приватност и самим тим да би се иста применила неопходно је постојање основане сумње да је особа умешана у извршење кривичних дела против безбедности РС или уставног уређења и сличних дела из надлежности Агенције. Раније је најчешћа мера против организованих криминалних група била заправо инфилтрирање у исте или врбовање доушника. Међутим, велики технолошки развој је омогућио масовније прикупљање података путем надзора електронских комуникација особа. Програм под називом „Ешелон“ је први глобални систем прислушкивања, који је настао током Хладног рата и користио се за пресретање и анализу глобалних комуникација, факсова, телефонских разговора, е-маилова, радио и сателитских сигнала.

Ограничење права на приватност осим пресретања информација представља и прикупљање, задржавање и коришћење комуникација (података и метаподатака). Право на то имају службе безбедности, али то ипак најчешће чине провајдери, који податке чувају током одређеног периода.

Директива ЕУ о задржавању података се од стране Суда правде ЕУ од 2014. године сматра супротном у односу на право на приватност. Овом Директивом је било омогућено прикупљање и задржавање података који су могли да покажу целокупан живот одређеног лица, његове свакодневне активности, навике, место становања, друштвене односе итд.

Службе безбедности у различитим државама чланицама Савета Европе имају различита овлашћења, самим тим другачија су им и ограничења. То доводи до

¹⁸ М. Ковачевић, Тајни надзор комуникације – усклађеност са праксом Европског суда за људска права, *Анали Правног факултета у Београду*, број 2/2014, стр. 164-179.

проблема везаних за поштовање људских права прописаних националним и међународним законодавством.

Једна од нових делатности служби безбедности, која у закону није експлицитно обрађена, јесте и хаковање. Хаковање подразумева различите активности: коришћење различитих штетних софтвера или тројанаца због издвајања информација од значаја, коришћење микрофона или камера на рачунарима лица, инфилтрирање електронских уређаја како би се манипулисало информацијама које стижу на уређај и слично. Ова активност Агенције није ни доступна ни толико позната широј јавности, али представља велику претњу праву на приватност и праву на породични живот. На овај начин службе могу да сазнају где се особа налази у сваком тренутку, са ким одржава комуникацију и слично, а то им омогућава потпуни надзор над његовим активностима. Ова активност је заправо много ефикаснија од претресања стана, постављања уређаја за прислушкивање, праћења... Да би се хаковање реализовало неопходно је само постојање малвера (софтвер-средство за „крађу“ података или неовлашћени приступ рачунару).

Постоји више спорних питања у погледу информација које се на овај начин прибављају и користе. У оквиру међународне сарадње, државе имају различите стандарде на основу којих утврђују да ли је дошло до нарушавања права на приватност и приватан живот. Иако се махом примењују сличне конвенције, тумачења су различита и пошљалац може да утиче само на податке које шаље, а на примаоцу је да ли и које од њих ће искористити. Како би се заобишле мере прописане националним законодавством могуће је да страни држављанин прикупи податке и исте подели са службама безбедности и на тај начин није неопходан налог за прикупљање истих од стране суда. Једино што је неопходно јесте да се испоштује процедура дељења информација у складу са правилима о међународној сарадњи.¹⁹

Приликом утврђивања мере која се примењује у конкретном случају потребно је водити рачуна о начелу сразмерности и о неопходности исте. Уколико је могуће исти ефекат постићи блажом мером, не може се применити друга, којом се више задира у право на приватност или неко друго право лица. Док са друге стране, уколико посматрамо неопходност мере која се примењује, неопходност примене одређене мере

¹⁹ A. Wills, Democratic and effective oversight of nacional security services, Council of Europe, op.cit. 24.

значи да ће се јавни интерес ставити испред приватног. И у случају употребе хитне мере и повереде из члана 8. Европске конвенције о људским правима лакше је оправдати употребу те мере у случају заштите националне безбедности (нпр. спречавање терористичког напада), него у погледу заштите морала.²⁰

Устав Републике Србије из 2006. године гарантује тајност писама и других средстава општења. Међутим, предвиђа и одступање у случају када постоји одлука суда, уколико је тако нешто неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије.²¹ Приликом вођења кривичног поступка примењује се Законик о кривичном поступку и њиме је предвиђен тајни надзор комуникације у случају постојања основа сумње да неко лице учествује у припреми или је извршило кривично дело. У овом случају се ради о примени посебне доказне радње, коју могу по наредби судије за претходни поступак да извршавају полиција, Безбедносно-информативна агенција или Војнобезбедносна агенција. О свим овим активностима се сачињавају дневни извештаји, који се достављају судији за претходни поступак, као и јавном тужиоцу, на њихов захтев.

Овај надзор може трајати три месеца и продужити се за још толико у случају постојања основаног разлога. Међутим, у случају да се ради о делима из члана 162. Законика о кривичном поступку може се надзор продужити за још два пута по три месеца (на основу новог предлога укупно три пута по три месеца). Међутим, посебне мере и поступци који се примењују превентивно од стране Агенције према неком лицу могу најдуже трајати до годину дана.²²

Посебна мера се може прописати за следећа кривична дела:

- За дела за која поступа јавно тужилаштво посебне надлежности,
- Дело тешко убиство; отмица; изнуда; приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетника за порнографију; разбојништво; злоупотреба положаја одговорног лица; злоупотреба у вези са

²⁰ N. Norman, Human Rights Law as an intervention in Covert Surveillance of Communication – The Right to Private life and Communication in Large-Scale Surveillance, 2017, 10-11.

²¹ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр 98/2006 и 115/2021, чл. 41.

²² Информатор о раду Безбедносно-информативне агенције, Београд, 2008-2024. Година, ажуриран 11.07.2024. године, стр. 13-14.

- јавном набавком; примање мита у обављању пеивредне делатности; фалсификовање новца; прање новца; неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; угрожавање независности; угрожавање територијалне целине; напад на уставно уређење; позивање на насилну промену уставног уређења; диверзија; саботажа; шпијунажа; одавање државне тајне; изазивање националне, расне, верске мржње и нетрпељивости; повреда територијалног суверенитета; удруживање ради противуставне делатности; припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије; тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије; тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије; недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја; недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи; злоупотреба службеног положаја; трговина утицајем; примање мита; давање мита; трговина људима; угрожавање лица под међународном заштитом и кривично дело из члана 98. Закона о тајности података (неовлашћено непозваном лицу омогућити приступ подацима означеним „ИНТЕРНО“ или „ПОВЕРЉИВО“, али посебна мера се примењује само у погледу докумената означеним са „СТРОГО ПОВЕРЉИВО“ и „ДРЖАВНА ТАЈНА“ или уколико ово дело чини у време ратног, ванредног стања или у иностранству учињено из користољубља или учињено из нехата)²³,
- Спречавање и ометање доказивања напред наведених дела.²⁴

Прикривени иследник је такође једна од мера коју може предложити јавни тужилац, у случају када постоје индиције да је извршено неко од кривичних дела, из прве две напред наведене ставке. О његовом ангаживању одлучује судија за претходни поступак, али о личности која ће се наћи у овој улози одлуку доноси министар унутрашњих послова директор Безбедносно-информативне агенције или директор Војнобезбедносне агенције. Прикривени иследник је најчешће службено лице запослено у неком од ових органа, међутим уколико је неопходно може бити и неко друго лице, чак и страни држављанин. Приликом ангажовања и због потребе случаја о њему се могу изменити

²³ Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр 104/2009, Чл. 98.

²⁴ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 – одлука УС, Чл. 162.

подаци и у службеним евиденцијама, као и његови лични подаци. Он у току задатка не сме подстрекавати на извршење кривичног дела. Његова обавеза је да у току задатка подноси периодичне извештаје свом старешини, међутим по окончању ангажовања све доказе старешина предаје судији за претходни поступак, који исте доставља јавном тужиоцу. У току кривичног поступка је могуће саслушати прикривеног иследника као сведока, али се одлука не може донети само на основу његовог сведочења. Његов идентитет и након тога остаје тајна.²⁵

1.2. ПОСЕБНЕ МЕРЕ КОЈЕ ПРИМЕЊУЈЕ БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНА АГЕНЦИЈА

Према Закону о Безбедносно-информативној агенцији, постоје посебне мере које примењује Агенција и којима се одступа од неповредивости тајне писама и других средстава општења:

- Тајни надзор и снимање комуникације, без обзира на средство којим се ова радња чини;
- Тајни надзор и снимање комуникације у просторијама или на јавним местима;
- Статистички електронски надзор комуникације и информационих система (са циљем лоцирања уређаја који омогућавају приступ јавним мобилним комуникационим мрежама, као и података о комуникацији);
- Рачунарско претраживање већ прикупљаних података и њихово упоређивање са подацима прикупљеним тајним надзором и снимањем комуникације.
- Уз тајни надзор и снимање комуникације може се тражити одобрење и за тајни надзор и снимање просторија, места, предмета, уређаја за аутоматску обраду података и сл.²⁶

Ове посебне мере се могу изрећи само у случају постојања основа сумње да је у току припрема или предузимање радње усмерене против безбедности Републике Србије, а

²⁵ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 – одлука УС, Чл. 183-187.

²⁶ Закона о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, Чл. 13.

постоје индиције да се на други начин те радње не би могле открити, спречити или доказати или би у том случају настала велика опасност. Неопходно је применити начело супсидијарности, односно да се у сваком конкретном случају примени најблажа могућа мера, а да се ипак постигне исти ефекат као и применом мере којом би се више ограничила права грађана.²⁷

2. БЕЗБЕДНОСНА ПРОВЕРА БЕЗБЕДНОСНО-ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ

Безбедносна провера представља скуп радњи које се предузимају како би се установило да ли постоје безбедносне сметње. Постојање безбедносне сметње онемогућава лице да ступи у службу у многобројним државним органима (полиција, војска, Безбедносно-информативна агенција, Министарства и сл.). Безбедносну проверу на основу овог закона врши полицијски службеник, али посебним законима може бити одређено и другачије. Међутим, да би се извршила безбедносна провера, неопходна је писмена сагласност лица над којим се иста спроводи.²⁸

У случају пријема у радни однос или враћања на рад на основу правноснажне судске одлуке врши се безбедносна провера од стране Безбедносно-информативне агенције. Ова провера подразумева установљавање да ли постоји чињеница која представља стварни и неприхватљиви ризик за рад у служби Агенције. Образац за писмену сагласност лица које се проверава утврђује директор Агенције и потписивање овог обрасца је један од услова заснивања радног односа или повратка у службу. Подаци који се на овај начин прикупљају могу се користити само из разлога из ког су и прикупљени и морају се чувати у складу са Законом о тајности података и Законом о заштити података личности.

²⁷ Закона о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.14.

²⁸ Закон о полицији, Службени гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018, Чл. 102.

Приликом проверавања података о конкретном лицу прво се утврђују подаци из попуњене сагласности, односно Упитника, затим се контактирају и блиске особе лица, као и други државни органи који могу имати лице у својим евиденцијама.²⁹

У свом раду, лица за која је законом прописано да морају проћи безбедносну проверу, долазе у контакт са информацијама највиших државних службеника, располажу подацима и ресурсима државе, имају приступ објектима од значаја за безбедност државе. Циљ ове провере јесте утврђивање да ли одређено лице, на основу свих својих карактеристика, може да обавља послове од значаја за националну безбедност и друге значајне интересе државе.

Да би лице могло да обавља послове у агенцији исход провере мора да буде позитиван. Безбедносно-информативна агенција врши проверу лица у складу са степеном тајности њених докумената. Како су документи Агенције означени као „ДРЖАВНА ТАЈНА“ и „СТРОГО ПОВЕРЉИВО“ потребно је да се изврши посебна безбедносна провера, која подразумева и попуњавање посебног безбедносног упитника (подаци о војној служби у иностранству, финансијска дуговања и други посебни подаци који нису обухваћени основним упитником). Због поступка безбедносне провере, орган који је врши, може сарађивати и са међународним организацијама, органима страних земаља, страним државама уопште.³⁰

²⁹ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, Чл. 20в.

³⁰ Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр 104/2009, Чл. 53-55.

V. КОНТРОЛА РАДА БЕЗБЕДНОСНО ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ

Једно од кључних питања у теорији и пракси савремене демократије представља контрола над радом служби безбедности, посебно Безбедносно-информативне агенције. Ова служба безбедности је специфична институција, која поседује широка овлашћења у сферама које се неретко одвијају изван увида јавности и медија. Због те затворености и оперативне дискреције постаје рањива на злоупотребе, политизацију и прекорачење надлежности. Самим тим, одувек је постојала тежња за успостављање вишеслојног и ефикасног механизма контроле и надзора над њеним радом, како би се очувала владавина права, заштита људских права и слобода грађана, али и очување поверења јавности у институције државе.³¹

Службе безбедности су важан део државне управе, прилагођавале су се њој и са њом се развијале. Представљају веома осетљив и сложен инструмент у јавној управи сваке земље, зато треба редовно проверавати легитимност њихове употребе, вршити контролу њиховог рада, као и унапређивати њихову организацију. Односно, уколико се ове службе не држе под контролом и надзором јавне управе, извршне и судске власти, парламента и грађана, лако могу прећи границу легитимности и интерес појединца, свој властити или групе наметнути као државни и јавни и самим тим прекорачити своја овлашћења и злоупотребити свој положај.³²

Безбедносно-информативна агенција заузима централну улогу у систему служби безбедности у Републици Србији. Она има овлашћења да делује на широком спектру поља – од борбе против организованог криминала и тероризма, преко заштите уставног поретка и економских интереса државе, до праћења активности страних обавештајних служби. Извршавање ових задатака подразумева висок степен поверљивости и истовремено се јавља могућност за утицај на права грађана и политички живот земље. Због свега наведеног, развијен је читав низ институционалних и нормативних механизма над радом БИА-е. Контрола над радом Агенције се може поделити на

³¹ Radojica Lazić, Mirko Kulić, A legal basis for operation of security services in Republic of Serbia, Novi Sad, 2022., str. 24.

³² Д. Михајловић, Службе безбедности у савременом правном систему, Институт за политичке студије у Београду, 2022, стр. 22.

спољашњу и унутрашњу (интерну) контролу. При чему се као спољашња контрола јављају контрола од стране Народне скупштине, Владе, судске власти и независних државних тела. И унутрашњи и спољашњи надзор су међусобно повезани, али имају различите циљеве, методе и домете и представљају сложен систем чија је сврха да обезбеди одговорност и законитост у раду агенције.

1. КОНТРОЛА КОЈУ ВРШЕ НАРОДНА СКУПШТИНА И ЊЕНИ ОДБОРИ

Парламентарна контрола Безбедносно-информативне агенције представља најважнији и најефикаснији механизам контроле. У упоредно-правним системима ова контрола може имати различите облике, у неким је врше одбори, као и код нас, док у другима постоје посебна независна контролна тела (Немачка, Македонија, БиХ). У највећем броју земаља чланове одбора бира парламент, док постоје и оне у којима чланове предлаже извршна власт, а бира парламент, и на крају најлошије су регулисани они системи у којима извршна власт бира чланове одбора.

Основни циљ ове контроле јесте заправо уочавање системских недостатака у примени посебних мера и давање предлога за решавање уочених проблема кроз препоруке институцијама о имплементацији закона, унапређење легислативе и сл.³³

Контрола над радом БИА-е од стране Народне скупштине се разликује у зависности од околности у којима се наша земља налази у датом тренутку. Овај облик контроле је регулисан Уставом Републике Србије, али и многобројним законским и подзаконским актима. Најзначајнији акти који регулишу ову област јесу: Закон о Народној скупштини, Пословник Народне скупштине, Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Закон о основама уређења служби безбедности и др.

Устав Републике Србије представља највиши правни акт у држави и сви закони и подзаконски акти морају бити уклађени са његовим одредбама. У члану 99. став 1. тачка 6. као једну од надлежности Народне скупштине он предвиђа надзор над радом служби безбедности. Из тога произилази да Народна скупштина има правни основ да врши надзор над радом БИА-е. Међутим, поставља се питање да ли одбори, који се

³³ P. De Smet, Confidence is fine, control is better, Community of Interest on the Practice and Organisation of intelligence, Belgium, 2008, str. 23.

формирају у оквиру овог органа, врше довољну контролу (надзор) и колико су политички неутрални. Многи закони, а неки од њих су напред наведени, регулишу ову област и омогућавају надзор над радом ове службе безбедности, али чланови одбора најчешће бивају чланови политичких партија, што доста утиче на њихову објективност. Као главни проблем овог вида контроле јавља се политичка независност, с тим да се уз овај проблем јављају и примери када су чланови одбора на седницама Народне скупштине спомињали службе безбедности у негативном контексту само ради добијања политичких поена код грађана.³⁴

Скупштински надзор над радом служби безбедности се може посматрати у ужем и у ширем смислу.³⁵ У ужем смислу се односи на рад надлежног специјализованог одбора Народне скупштине који врши надзор над радом овим служби. У ширем смислу се односи на доношење закона из ове области, који регулису надлежност, рад и контролу служби безбедности, њихове односе са другим органима, одобравање буџета, разматрање извештаја независних контролних тела и сл.

Скупштински надзор се може вршити непосредно од стране Народне скупштине или преко њеног надлежног одбора.³⁶

До промена је дошло 2010. године, када су уместо Одбора за одбрану и безбедност Пословником Народне скупштине формиран Одбор за одбрану и унутрашње послове и Одбор за контролу служби безбедности. Ова два одбора, заједно са Одбором за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава, представљају најзначајнија парламентарна тела у погледу контроле и надзора сектора безбедности. Одборе формира Народна скупштина, а исти имају овлашћења да одрђују дневни ред састанака, захтевају присуство министра и других функционера и спроводе саслушања.³⁷ Одбори се раније нису толико бавили контролом и надзором у вези са трошењем буџетских средстава, као ни тиме да ли се поштују људска права грађана и запослених.

³⁴ Р. Лазиф, Контрола служби безбедности у Србији, Београд, 2014, стр. 113.

³⁵ Д. Миленковић, С. Копривица, В. Тодорић, Контрола служби безбедности, Београд, 2011, стр. 26.

³⁶ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл. 16.

³⁷ С. Јанковић, Парламентарна контрола служби безбедности, Антологија текстова са Школа реформе сектора Безбедности, Београд, 2006, стр.101.

Према важећим законима сада је Одбор за контролу служби безбедности надлежан да: надзире уставност и законитост рада; усклађеност рада са стратегијом националне безбедности, одбране и безбедносно-обавештајном политиком РС; надзире законитост трошења буџетских и других средстава за рад; надзире политичку, идеолошку и интересну неутралност у раду, надзире законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података, итд...

Основна начела у вези са надзором над радом БИА-е су:

- Подређеност и одговорност властима,
- Политичка, идеолошка и интересна неутралност,
- Обавеза информисања јавности о извршавању задатака, у складу са законом,
- Дужност носилаца надзора о обавештавању јавности о резултатима,
- Професионална одговорност и оперативна самосталност припадника у извршавању задатака и одговорност руководиоца за рад службе.³⁸

Одбор на седницу може позвати директора БИА-е, који има обавезу да се одазове позиву, а уколико није у могућности да присуствује седници одбора дужан је да пошаље овлашћеног представника. Уколико је седница затворена за јавност, председник Одбора обавештава јавност о раду Одбора сагласно одлукама донетим на седници.³⁹

Директор БИА-е има обавезу да подноси редовне извештаје о раду Агенције Народној скупштини (најмање једном у току редовног заседања Народне скупштине). Осим тога, има обавезу и да подноси ванредне извештаје Одбору, по потреби или на захтев Одбора.⁴⁰

Уколико Одбор захтева, директор БИА-е мора његовим члановима да омогући приступ службеним просторијама, увид у документацију, пружи податке и информације о раду службе и одговори на питања поводом рада службе. Међутим, чланови Одбора имају ограничења и од Агенције не могу тражити следеће податке:

- Откривање идентитета како садашњих, тако и бивших, припадника службе,
- Откривање идентитета припадника са прикривеним идентитетом,

³⁸ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл. 15.

³⁹ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, чл.17.

⁴⁰ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, чл.18.

- О трећим лицима, којима би штетило откривање података,
- О методима који се примењују ради прибављања података,
- О тренутним акцијама,
- О начину примене посебних мера и поступака,
- О подацима прибављеним у сарадњи са страним службама и међународним организацијама,
- Тајним подацима других државних органа.⁴¹

С обзиром да су чланови Одбора у обавези да потпишу изјаву о чувању тајне у току свог рада у Одбору, али и након тога и да све информације до којих дођу морају да третирају као поверљиве, претходна ограничења нису примерена. Како би се извршила контрола над радом Агенције неопходно је сазнати информације које су од значаја у конкретном случају, нарочито у вези са применом посебних поступака и мера, методима којим се прибављају подаци и сл.

Одбор за контролу служби безбедности је 1. августа био у надзорној посети Безбедносно-информативној агенцији, при чему је вршио надзор над применом посебних мера према Закону о Безбедносно-информативној агенцији и посебних доказних радњи према Законнику о кривичном поступку и дошли до закључка да је у надзираним случајевима Агенција поступала у складу са законом прописаним процедурама.⁴²

Како би скупштински надзор био потпунији и ефикаснији, неопходно је унепредити извештаје које Агенција доставља, нарочито у погледу мера које примењује и посебних поступака. Осим тога, оператери имају обавезу задржавања података о електронским комуникацијама и Агенцији могу омогућити приступ истим уколико постоји судска одлука и уколико је то од значаја за вођење поступка.⁴³ Одбор за контролу може приступити овим подацима и проверити информације прибављене од служби

⁴¹Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл.19.

⁴²http://www.parlament.gov.rs/%C4%8Cetvrta_sednica_Odbora_za_kontrolu_sluzbiBezbednosti_i_nadzorna_poseta_direkciji_Bezbednosno-informativne_agencije.49451.941.html

⁴³ Закон о електронским комуникацијама, Службени гласник РС, бр. 44/2010, 60/2013 – одлука УС, 62/2014, 95/2018 – др. закон и 35/2023 – др закон, Чл. 128.

безбедности и све у циљу спречавања злоупотреби применом ових мера од стране Агенције.

Контрола која се врши од стране Народне скупштине се мора употпунити унутрашњом контролом Агенције, јер постоје многобројна ограничења, о којима је раније у тексту било речи. Законом о основама уређења служби безбедности прописује постојање два тела која врше надзор над радом БИА-е: Биро за координацију и Савет за националну безбедност. С тим да, између ових органа и Народне скупштине не постоји законска повезаност. У закону такође није предвиђено ни обраћање чланова Одбора припадницима службе, као ни прибављање изјава од њих у случају постојања незаконитости у раду Агенције.

Још један значајан Одбор Народне скупштине у случају надзора над радом БИА-е јесте и Одбор за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава. Овај одбор има 17 чланова и врши контролу располагања буџетом Агенције. Закон о Безбедносно-информативној агенцији не прописује тајност података везано за буџет Агенције, самим тим на званичној страници Безбедносно-информативне агенције се могу наћи подаци о томе.

Одређена контролна овлашћења имају и други одбори Народне скупштине, као што су: Одбор за правосуђе, Одбор за културу и информисање, Одбор за уставна питања и законодавство.

У будућности би требало створити јединствени систем у коме би сва надзорна тела могла да комуницирају међусобно, упореде извештаје и дођу до потпуније слике о раду БИА-е. Осим тога, треба им омогућити и комуникацију са припадницима Агенције, како би се видело право стање ствари и открили подаци о раду сваког припадника понаособ.

2. КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ИЗВРШНЕ ВЛАСТИ

Како је извршна власт бицефална, њени органи су: председник Републике Србије и Влада Републике Србије. Међутим, Законом о основама уређења служби безбедности, као надзорни органи служби безбедности, из овог домена јављају се и Савет за националну безбедност, Биро за координацију рада служби безбедности и Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података.

Сваки од напред наведених органа врши надзор над радом Безбедносно-информативне агенције. Уставом и законима су прописана овлашћења у оквиру којих они могу да проверавају податке Агенције. Као главни проблем ове врсте контроле појављује се могућност политичке манипулације. Председник и министри представљају припаднике политичких партија и уколико би им се омогућило потпуно и несметано проверавање и контрола рада Агенције могла би да се доведе у питање политичка неутралност и припадника и саме Агенције. Према Закону о Безбедносно-информативној агенцији припадници Агенције не могу бити чланови политичких партија, што смо раније већ и напоменули, самим тим контрола извршних органа мора бити и јесте доста ограничена. БИА је главна службе безбедности у Републици Србији и постоји опасност злоупотребе њених овлашћења (нпр. могу се прибавити подаци о политичким противницима Владе). Припадницима Агенције треба пружити могућност да изразе своју забринутост и изван организације, уколико постоји бојазан од злоупотребе овлашћења.⁴⁴

Иако је БИА подвргнута начелу идеолошке, интересне и политичке неутралности, на њеном челу се увек налази страначки функционер (директор), кога поставља и разрешава Влада РС. Самим тим, доводи се у питање и њена политичка неутралност, али и законом прописано ограничење (забрана политичке припадности припадника).⁴⁵

Влада Републике Србије има велики утицај на контролу рада БИА-е. Иако Агенција представља орган државне управе, послове обавља као посебна организација (правно лице) и обавезна је да се придржава својих законом прописаних надлежности. Влада РС

⁴⁴ Р. Лазић, Контрола служби безбедности у Србији, Београд, 2014, стр. 113.

⁴⁵ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, Чл. 20. Став 1.

доноси законске и подзаконске акте неопходне за рад БИА-е, али се и интересује за њихово спровођење.

Према закону, Влада РС утврђује и начин евидентирања, чувања, коришћења, заштите и достављања информација и докумената другим државним органима.⁴⁶

У делу везаном за послове Агенције, напоменули смо да она може преузети послове за које је надлежно министарство унутрашњих послова, али је то могуће само уколико тако одлуче директор Агенције и министар надлежан за унутрашње послове, а у случају сукоба надлежности ову одлуку доноси Влада РС.⁴⁷

Дисциплински поступак усмерен против припадника Агенције је прописан законом, али питања која се односе на дисциплинску одговорност ближе уређује Влада РС.⁴⁸

Овај орган има многобројна овлашћења што се тиче контроле рада Агенције, уз све наведено, јавља се и обавеза директора Агенције да два пута годишње подноси извештај Влади РС (као и Народној скупштини), о раду БИА-е. Поред тога, неопходно је да се ова служба безбедности придржава начелних ставова и смерница Владе РС који се односе на безбедносно-обавештајну политику наше земље.⁴⁹

Осим Владе РС, други извршни орган који има овлашћења да контролише рад Агенције јесте и председник РС. Устав РС и Закон о Председнику РС не предвиђају експлицитно контролу БИА-е од стране председника РС. Међутим, Закон о основама уређења служби безбедности предвиђа оснивање Савета за националну безбедност, чији је председник заправо председник РС. Нови Устав РС даје шира овлашћења председнику РС, он има овлашћење и да именује и разрешава секретара Савета, а осим тога председник РС је и члан Бироа за координацију.⁵⁰ Велики број стручњака сматра да су овлашћења председника на незаконит начин проширена, док мали број њих

⁴⁶ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.11 Став 2.

⁴⁷ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.16. Став 3.

⁴⁸ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.24. Став 3.

⁴⁹ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, чл.17-18.Чл. 17-18.

⁵⁰ М. Хацић, Појмовник-цивилни ланац командовања, Београд, 2008, стр. 8.

сматра да Савет за националну безбедност треба посматрати као уставну категорију, формирану ради боље демократске контроле свих служби безбедности.

Савет за националну безбедност је формиран ради обављања послова из области националне безбедности. Основан је Законом о основама уређења служби безбедности и његов основни задатак је усклађивање и усмеравање рада служби безбедности.⁵¹

Постоји више модела формирања Савета за националну безбедност: декретом председника, као уставна категорија или образован посебним законом.⁵² У нашем правном систему је прихваћен трећи модел, Савет је настао на основу посебног закона, којим је овај орган прихваћен од стране највишег законодавног тела.

Претеча овог тела био је Савет за државну безбедност, формиран 2002. године. Међутим, већ 2006. године. Влада РС доноси нову одлуку и настаје Савет за националну безбедност, који није ефикасно функционисао због неслагања између председника РС и председника Владе РС.

Чланови Савета за националну безбедност су: председник РС, председник Владе РС, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар правде, начелник Генералштаба Војске Србије и директори служби безбедности.⁵³ Сви чланови су представници извршне власти, самим тим видимо да се овде ради о посебном радном и контролном телу извршне власти.

Надлежност Савета безбедности јесте да се стара о националној безбедности, што он и чини тако што: разматра питања из области одбране, унутрашњих послова и рада служби безбедности; разматра међусобну сарадњу органа надлежних за одбрану, органа надлежних за унутрашње послове, разматра међусобну сарадњу органа надлежних за одбрану, органа надлежних за унутрашње послове и служби безбедности и њихову сарадњу са другим надлежним државним органима, као и сарадњу са органима и службама безбедности страних држава и међународних организација; предлаже надлежним државним органима мере за унапређење националне безбедности, разматра предлоге за унапређење националне безбедности које му упућују органи

⁵¹ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл. 3 и Чл. 5.

⁵² Ђ. Поповић, Савет за националну безбедност Републике Србије-лична карта, Београд, 2009, стр 1-2.

⁵³ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл. 6.

надлежни за одбрану, органи надлежни за унутрашње послове, службе безбедности и други надлежни државни органи; разматра питања из делокруга органа државне управе, аутономних покрајина, општина, градова и града Београда која су значајна за националну безбедност, разматра и друга питања која су значајна за националну безбедност.⁵⁴

Савет има овлашћења да усмерава и усклађује рад служби безбедности на следећи начин: разматра обавештајно-безбедносне процене и доноси закључке којима одређује приоритете и начине заштите и усмерава остваривање националних интереса који се спроводе путем обавештајно-безбедносне делатности; доноси закључке у вези са радом служби безбедности и Бироа за координацију; доноси закључке којима усмерава и усклађује рад служби безбедности; као и оне којима усмерава сарадњу служби безбедности са службама безбедности страних држава и међународних организација; доноси закључке којима усклађује делатности државних органа које су посвећене међународној сарадњи у области националне безбедности и одбране; прати извршавање закључака које је донео; даје мишљења о предлозима годишњих и средњогодишњих планова рада служби безбедности; даје мишљења Влади о предлозима буџета служби безбедности и прати реализацију одобрених буџетских средстава; даје мишљења Влади о предлогу за постављање и разрешавање директора служби безбедности.⁵⁵

Савет има надлежност да се стара о примени прописа и стандарда за заштиту података о личности, као и других прописа за заштиту људских права, која су се могу угрозити разменом информација или другим оперативним радњама.⁵⁶

Ово тело функционише тако што председник Републике сазива седницу и са председником Владе утврђује предлог дневног реда седнице. Седницом председава председник Републике (изузетно га може заменити председник Владе), а оне се одржавају најмање једном у три месеца. Седници могу присуствовати руководиоци других државних органа и институција и друга лица, по позиву председника Републике,

⁵⁴ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, Чл. 5 Став 2.

⁵⁵ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, чл.5. Став 3.

⁵⁶ Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, чл.5. Став 4.

на илицијативу чланова Савета или његову сопствену. Савет мора донети пословник о свом раду, а њиме и другим општим актима уређују се питања од значаја за рад Савета, Бироа за координацију и Канцеларије Савета.⁵⁷

Савет је тело чији је рад усмерен на старање о националној безбедности и у складу са својим овлашћењима сарађује са другим телима надлежним за очување националне безбедности, односно са безбедносним службама, пре свега Безбедносно-информативном агенцијом. Савет нема овлашћења да доноси обавезујуће акте.

Поставља се питање, да ли је могућа непристрасност приликом вршења контроле над радом БИА-е, јер састанцима Савета присуствује и директор БИА-е. Требало би да бар у вршењу ових радњи седницама не присуствује директор ове службе безбедности. Осим овог проблема приликом контроле над радом Агенције, постоји и проблем због проширивања надлежности председника Републике као „врховног команданта“ и у вези са контролом службе безбедности, а то је и у супротности са његовим уставним овлашћењима. С обзиром да секретара Савета именује и разрешава председник Републике, то је још један разлог зашто би требало ограничити овлашћења председника у погледу контроле и рада службе безбедности.

Законом о основама уређења службе безбедности Републике Србије основан је Биро за координацију, координационо тело унутар Савета за националну безбедност. Његова функција јесте да координира радом службе, самим тим и радом БИА-е, али не и да врши контролу над њеним радом. У саставу овог тела налазе се директори службе безбедности и то би нарушило неутралност у контроли над радом Агенције.

Претходно наведеним законом формирана је и канцеларија Савета за националну безбедност 2009. године. Она представља службу Владе која за Савет обавља административне и стручне послове, али не контролише рад БИА-е ни на који начин. Прописи о уређењу, начину рада, финансијама и радним односима у органима државне управе односе се и на канцеларију Савета за националну безбедност. Законом о тајности података су проширена њена овлашћења и она је ближа службама безбедности у односу на органе који заправо врше контролу над њиховим радом.

⁵⁷ Закон о основама уређења службе безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/2017 и 72/2012, чл. 9. и 10.

3.СУДСКА КОНТРОЛА

Безбедносно-информативна агенција, као најзначајнија цивилна служба безбедности, у вршењу својих овлашћења може иста прекорачити и неопходно је да као један од органа контроле и надзора буду и судови. Устав из 2006. године предвиђа могућност огрчавања људских и мањинских права у изузетним случајевима и само ако судови то дозволе. Према највишем акту државе ова права се могу ограничити само уколико се води рачуна о суштини тог права, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу самог ограничења са сврхом ограничења и треба водити рачуна да се искористе мере које су најблаже, а којима се постиже иста сврха.⁵⁸ Посебне мере, које Агенција може употребити приликом вршења својих задатака, смо раније у раду навели и објаснили, а исте су предвиђене Законом о Безбедносно-информативној агенцији. Међутим, за судску контролу су од значаја и мере којима се могу ограничити и прекорачити права прописана Уставом Републике Србије: право на тајност писама и других средстава општења, право на заштиту података о личности и право на неповредивост стана.⁵⁹

Судови имају веома значајну улогу, они одобравају, прате и обустављају претходно одobreне мере. Да би се нека од мера применила пре тога је потребно затражити писмено одобрење суда. На тај начин се постиже законитост прикупљања података и суд на овај начин одређује границе и оправданост мера које се у конкретном случају примењују. Приликом одобравања мера, суд мора да поступа са нарочитом пажњом и нарочито опрезно. И за све време извршавања мере од стране Агенције суд мора да води рачуна о мерама које се примењују и разматра потребу за обуставом или заменом прописане мере. Из свега наведеног произилази да је улога суда веома динамична и можда најзначајнија о односу на све друге државне органе.

Мере које примењује БИА могу се заснивати на Законнику о кривичном поступку или Закону о Безбедносно-информативној агенцији. У случају примене првог закона подаци који се прикупљају користе се у сврхе откривања кривичног дела или починиоца и тада Агенција има само извршну улогу, док у случају примене закона ове службе безбедности сврха прикупљања података почива на заштити националне безбедности.

⁵⁸ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр 98/2006 и 115/2021, чл. 20.

⁵⁹ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр 98/2006 и 115/2021, чл. 40-42.

Терминологија се у нашем правном систему у погледу ограничавања Уставом загарантованих права разликује, Закон о Безбедносно-информативној агенцији их дефинише као посебне мере којима се одступа од начела неповредивости тајне писама и других средстава општења (посебне мере)⁶⁰, док их савремени Законик о кривичном поступку дефинише као посебне доказне радње.⁶¹

БИА у случају када се примењују посебне мере у току кривичног поступка, има само извршну функцију и може се активирати само када се ради о делима из њене надлежности. Осим тога, припадници Агенције морају да подносе периодичне извештаје о резултатима примене мера, судији који је издао наредбу или јавном тужиоцу.⁶² Они могу тражити и проширење прописане мере тајног надзора комуникације и на други број или адресу, али пре тога морају тражити одобрење од јавног тужиоца и он има рок 48 сати да одлучи о томе. А уколико се кривично поступак, на основу прикупљане документације, не покрене у року од шест месеци, судија за претходни поступак доноси решење о уништењу прикупљеног материјала.⁶³

Мере које се примењују од стране БИА-е ограничавају у мањем или већем обиму права грађана, а пре свега задиру у њихову приватност. Неопходно је омогућити ефективну контролу над радом ове службе, нарочито у случајевима примене посебних поступака и мера.⁶⁴

У погледу мера које примењује БИА у пракси се показало да суд нема прописану улогу, јер је улога судије органичена само на процену да ли постоји потреба за одређеном мером и да да сагласност за примену исте. И након тога, судија нема даљи увид у реализацију прописане мере. Међутим, потребно је омогућити судији приступ да

⁶⁰ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – 99 (УС), 66/2014, 36/2018, Чл. 13.

⁶¹ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС, Чл. 161.

⁶² П. Петровић, Надзор служби безбедности на Западном Балкану, Београдски центар за безбедносну политику, 2012, стр. 18.

⁶³ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС, чл. 163.

⁶⁴ Р. Дичић Драгичевић, Посебне истражне мере и њихово коришћење од стране служби безбедности-улога судских власти у надзору ових служби, Српска правна ревизија, број 7/2008.

у току поступка прикупљања података буде информисан о свим радњама, као и да му се подносе извештаји за рад припадника, како би судски надзор имао већи ефекат и како би се све радње спровеле са што мање последица. Самосталност коју имају службе безбедности треба највише ограничити судским надзором, јер је он динамичнији у односу на надзор свих других државних органа. Улога суда је значајна и након спроведених мера, јер се тада доноси одлука о даљем вођењу поступка и могућој обустави истог. С тим да, предмети који се односе на злоупотребу овлашћења се и даље споро процесуирају, што у неким случајевима доводи до застарелости.⁶⁵

4. КОНТРОЛА КОЈУ ВРШЕ НЕЗАВИСНА КОНТРОЛНА ТЕЛА

Ефикасна контрола БИА-е један је од кључних елемената демократске државе засноване на владавини права, јер омогућава усклађивање безбедносних интереса државе са заштитом грађанских слобода. Сходно томе, значајну улогу имају независна контролна тела, која утичу на већу транспарентност, одговорност и законитост рада Агенције. Најважнија независна тела су: Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Заштитник грађана и Државна ревизорска институција.

Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности је самосталан и независан државни орган, који је настао Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја из 2004. године и његов тадашњи назив је био Повереник за информације од јавног значаја.⁶⁶ Ступањем на снагу Закона о заштити података о личности мења назив у Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности. Поред овог закона и Устав Републике Србије овлашћује га на спољашњи надзор над радом служби безбедности уопште, али и Агенције у конкретном случају. Његов надзор спада у спољашњи механизам контроле, али нема посебна овлашћења која се односе искључиво на рад БИА-е. Међутим, како је Агенција државни орган сва овлашћења која се односе на контролу државних органа односе се и на контролу Агенције. Поверенику није основна функција контрола над радом БИА-е и генерално служби безбедности, већ је то само једно од његових овлашћења. Његов

⁶⁵ В. Мирчић, Демократски надзор над применом посебних овлашћења, Београд, 2008, стр.105-106.

⁶⁶ Службени гласник РС, бр. 120/04, 54/07, 104/09, 36/10 и 105/21.

задатак је да утврди да ли се служба користи подацима о грађанима на законит начин, односно да изврши контролу законитости рада Агенције.

На сајту Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности се објављују годишњи извештаји о раду Повереника. Према извештају из 2020. године поднета је жалба Поверенику због повреде права на приступ информацијама. Повереник је затражио документе са информацијама које су предмет захтева жалиоца и утврдио да Безбедносно-информативна агенција није доставила податке о градоначелнику Града Панчева, када је засновао радни однос, на којим функцијама је радио, у ком периоду и када му је исти престао у Агенцији. Међутим, Агенција није поступила ни по захтеву Повереника како би он утврдио да ли су поступили исправно, односно да ли тражене информације могу да се доставе тражиоцу или не.⁶⁷ Како би се омогућила већа контрола над радом БИА-е, неопходно је да се тражене информације достављају органима који контролу и врше. Агенција има широк спектар могућности и ресурсе којима располаже, самим тим не би требало да избегава законске обавезе.

Значајна улога Повереника у овој сфери огледа се и у томе што он има овлашћења да даје иницијативу за доношење и измену већ постојећих прописа, али и да предлаже предузимање мера за унапређење рада државних органа, самим тим и Агенције. Један од закона које би требало преиспитати је свакако Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, да би се одредиле јасне границе у погледу информација које су од битног значаја за националну безбедност, које не могу бити доступне широј јавности.

Заштитник грађана је независан и самосталан орган који је настао на основу Закона о заштитнику грађана.⁶⁸ Основан је 2005. године, претходним Законом о заштитнику грађана и за свој рад одговара Народној скупштини. Он може да даје савете и мишљења органима управе како да унапреде свој рад, у циљу отклањања поступака којима се крше права грађана, али и да грађане саветује како да заштите своја права, која им могу

⁶⁷ Извештај о раду Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности за 2020. годину, Београд, март 2021, стр. 26-27.

⁶⁸ Закон о заштитнику грађана, Службени гласник бр. 105/2021.

бити повређена од стране органа управе.⁶⁹ Надлежност Заштитника грађана је прописана Законом о заштитнику грађана, али није прописана искључива надлежност која се односи на службе безбедности, с тим да се може односити на рад Агенције.

Извештај о раду Заштитника грађана из 2014. године у једном делу се односи на Ресор служби безбедности. Одлуком Уставног суда су измењени чланови 13,14 и 15 Закона о безбедносно-информативној агенцији, који се односе на одступање од начела тајности писама и других средстава комуникације, јер нису били у сагласности са Уставом РС.⁷⁰ Поред овог закона, измењен је и Законик о кривичном поступку у погледу одредба о задржаним подацима у комуникацији, које се могу вршити искључиво по налогу судије за претходни поступак. На овај начин је закон усклађен са Уставом РС.

У годишњем извештају Заштитника грађана из 2016. године, у делу који се односи на Ресор безбедности не бележе се нека значајнија постигнућа, али се наводи да су дугогодишње активности овог државног органа у погледу демократске цивилне контроле сектора безбедности препознате као пример добре праксе на европском новоу. Затим, Заштитник грађана сматра да је потребно формирати јединствену националну агенцију која би имала надлежност да пружа техничке услуге пресретања комуникација и других сигнала свим овлашћеним корисницима. Њен рад би морао да буде под строгим контролом и располагала би информацијама које се сада налазе у власништву различитих државних органа. У том случају требало би и инкриминисати поседовање опреме за пресретање електронских комуникација ван агенције. У свом извештају Заштитник грађана наводи да је потребно инкриминисати и ометање истраге коју воде независни контролни државни органи. И оно што је најзначајније за Безбедносно-информативну агенцију, предлаже усвајање новог закона о Безбедносно-информативној агенцији, да би могла да се обезбеди предвидивост у употреби посебних мера.⁷¹ Временом би активније укључивање Заштитника грађана у контроли над радом БИА-е могло знатно да утиче на рад ове службе безбедности.

⁶⁹ Д. Милков, Управно право III-Контрола управе, Нови Сад, 2012, стр. 20.

⁷⁰ Одлука Уставног суда IУз.-252/02 од 26. Децембра 2013. године, објављена 27. јуна 2014.

⁷¹ Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2016. годину, 15. март 2017, стр. 312-314.

Државна ревизорска институција (ДРИ) представља врховну ревизорску институцију, која обавља послове ревизије јавних средстава, у складу са начелима законитости, одговорности и транспарентности у управљању јавним финансијама. Оснивање и деловање ове институције почива на Закону о Државној ревизорској институцији.⁷² Она представља самосталан и независан орган, који је за свој рад одговоран Народној скупштини Републике Србије. Предмет ревизије су: примања и издаци, финансијски извештаји, финансијске трансакције, обрачуни, анализе, правилност пословања субјеката, сврсисходност располагања јавним средствима, систем финансијског управљања и контроле буџетског система, систем интерних контрола, правилност рада органа руковођења (управљања, одговорних лица, итд), друге области предвиђене посебним законима.⁷³ Како је БИА корисник буџетских средстава ДРИ на основу закона врши контролу у делу који се односи на трошење јавних средстава. Ревизија се спроводи у складу са одредбама о тајности података и у сарадњи са надлежним скупштинским одборима (Одбор за контролу служби безбедности и Одбор за финансије, републички буџет и контролу трошења јавних средстава). На овај начин се заправо обезбеђује и ревизорски и парламентарни надзор, али се и обезбеђује равнотежа између заштите националне безбедности и начела јавне одговорности у трошењу буџетских средстава.

Потребно је да корисници буџетских средстава воде књиговодство и финансијске извештаје по прописаним стандардима, који су прописани законом, правилницима и уредбама Владе РС. Што се припреме буџета и финансијских планова тиче, буџет се састоји из општег дела, посебног дела и образложења. Посебни део буџета садржи финансијске планове корисника буџетских средстава, односно расходе и издатке, у складу са економском, функционалном, програмском и квалификацијом према изворима финансирања. Међутим, посебан део буџета Безбедносно-информативне

⁷² Закон о Државној ревизорској институцији, Службени гласник бр. 101/05, 54/07, 36/10 и 44/2018 – др закон.

⁷³ Закон о Државној ревизорској институцији, Службени гласник РС, бр. 101/05, 54/07, 36/10 и 44/18 – др закон, Чл. 9.

агенције, који се односи на расходе и издатке исказује се у укупном износу, без навођења апропријација из финансијског плана.⁷⁴

Иако је један од фискалних принципа транспарентност, у случају БИА-е запослени у Институцији, чланови Савета и спољашњи стручњаци су у обавези да податке до којих дођу у току ревизије, а који су означени као поверљиви или тајни, чувају као такве у складу са законом. Ови подаци представљају службену тајну и могу се употребити само приликом сачињавања извештаја и Институција их чува на безбедном месту. Они могу изузетно бити стављени на увид јавности, само по налогу надлежног суда. Из извештаја који је доступан јавности Институција изоставља податке који су поверљиви.⁷⁵

Према важећем Закону о јавним набавкама постоје изузеци који су везани за службе безбедности, односно одредбе овог закона које се не примењују у делу у којем би дошло до откривања података од значаја за безбедност РС. Посебни изузеци који имају безбедносне или одбрамбене аспекте и у таквим случајевима се не примењују одредбе овог закона су:

1. уговори о јавним набавкама и конкурси за дизајн уколико би Република Србија била у ситуацији да на овај начин пружи информације чије би откривање штетило битним интересима њене безбедности,
2. уговори о јавним набавкама и конкурси за дизајн уколико се заштита интереса РС не може постићи другим мерама (одређивање захтева у циљу заштите тајности података које наручилац у поступку јавне набавке ставља на располагање),
3. Уколико су извршење и набавка уговора о јавној набавци и конкурси за дизајн проглашени тајним, морају се применити безбедносне мере, а све то под условом да је РС утврдила да битне безбедносне интересе не може заштити на други начин.

О примени ових изузетака одлучује Влада РС.⁷⁶

⁷⁴ Закон о буџетском систему, Службени гласник РС, бр. 54/09, 73/10, 101/11, 93/2012, 62/13, 63/13 – испр., 108/13, 142/14, 68/15 – др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19, 149/20, 118/21, 138/22, 118/21 – др. Закон, 92/23 и 94/24, Чл. 28.

⁷⁵ Закон о Државној ревизорској институцији, Службени гласник РС, бр. 101/05, 54/07, 36/10 и 44/18 – др. закон, Чл. 42.

⁷⁶ Закон о јавним набавкама, Службени гласник РС бр. 91/19 и 92/23, Чл. 21.

Обзиром да се већина јавних набавки БИА-е и даље спроводи на основу принципа поверљивости, ДРИ испитује само законитост поступка, али не и оправданост набавки спроведених поверљивом процедуром. У будућности би требало извршити измене свих закона који се односе на ову област и контролу коришћења буџетских средстава од стране Безбедносно-информативне агенције. ДРИ би требало да има потпун увид у јавне набавке овог органа, чак и у оне које су означене као поверљиве, јер свакако постоји обавеза ДРИ да исте чува као тајну у складу са законом.

5. КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ИНСТИТУЦИЈА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА И ЈАВНОСТИ

Надзор над радом служби безбедности, у савременим демократским друштвима, представља једно од кључних питања заштите људских права, владавине права и транспарентност државних институција. Поред институционалних облика надзора над радом Безбедносно-информативне агенције, које спроводе државни органи законодавне, извршне и судске власти, све већи утицај имају и институције цивилног друштва. Организације цивилног друштва, медији и академска заједница доприносе развоју транспарентног и одговорног сектора безбедности. Они врше јавне анализе, истраживања, заговарају реформе и сачињавају извештаје.

БИА, као служба безбедности, представља орган државне управе, односно део државног апарата са посебним овлашћењима, а њен рад се заснива на поштовању принципа тајности. Међутим, како се налазимо у демократском друштву, неопходно је направити равнотежу између њених принципа и заинтересованости медија, грађана и јавности за њену улогу и значај.⁷⁷ Иако њени припадници одржавају сајт и објављују опште податке о њеном раду, буџету и контроли која је извршена од стране државних органа, најзначајнијим догађајима за Агенцију и сл., потребно је још више повећати информисаност грађана путем медија.

За разлику од надзорних институција, грађани и јавност генерално немају приступ поверљивим подацима. Законом о тајности података прописано је да тајни податак

⁷⁷ Р. Лазић, Цивилно друштво, медији и јавност у контроли служби безбедности у Србији, Српска политичка мисао, број 3/2018, стр. 280.

представља податак који је од интереса за Рпублику Србију, који је законом другим прописом или одлуком надлежног органа донетом у складу са законом, одређен или означен одређеним степеном тајности.⁷⁸ Међутим, овим законом је прописано да тајност податка може престати на следеће начине: уколико је ограничена временским роком, опозивом тајности, уколико је податак учињен доступним јавности, наступањем одређеног догађаја означеног у документу или истеком законског рока.⁷⁹

Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја прописано је да сви државни органи, а самим тим и БИА као служба безбедности, имају обавезу доношења Информатора о свом раду. Овај документ мора бити учињен доступним јавности и садржи податке од значаја за рад Агенције. На сајту БИА-е се може наћи Информатор о њеном раду. Јавност је веома заинтересована за њен рад и без те заинтересованости надзор над радом Агенције од стране јавности не би био могућ, као што је и парламентарна контрола немогућа уколико не постоји политичка воља.⁸⁰

Посебну улогу у неформалној контроли над радом БИА-е имају организације цивилног друштва, у које спадају: медији, добровољне групе, синдикати, независне истраживачке институције, невладине организације, академске институције и грађани. Организације своју улогу врше кроз извештавање, истраживања, јавне дебате и заговарање транспарентности и на овај начин доприносе већој одговорности и демократизацији Агенције, али и других служби безбедности. Грађани са друге стране могу користити друга средства којима утичу на рад БИА-е, као што су петиције и представке.⁸¹

Медији су, кроз историју гледано, заслужни за откривање многобројних злоупотреба и малверзација од стране служби безбедности, а пре свега некадашњег Ресора државне безбедности. Они би требало да буду самостални, независни и у служби грађана. Са електронским развојем много лакше и брже се сазнају вести, јер осим штампаних новина постоје и медијски онлине портали, којима се може приступити у свако доба

⁷⁸ Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр. 104/09, Чл. 2.

⁷⁹ Закон о тајности података, Службени гласник РС, бр. 104/09, чл. 16.

⁸⁰ З. Атанасовић, Организације цивилног друштва-Појмовник, Београд, 2009, стр. 8.

⁸¹ Милан Петровић, Милош Прица, Посебно управно право са међународним управним правом, Ниш, 2020, стр. 124.

дана, а самим тим је и њихов утицај на грађане постао још већи. С тим да би требало да смање вести које се односе на „естрадне скандале“, а да пораде на вестима од националног интереса, попут рада БИА-е. Медијима недостаје примена истраживачког и аналитичког метода које би требало применити у овом конкретном случају, али извори које медији користе треба да буду поверљиви, да дођу до неких информација које могу поткрепити чињеницама.⁸²

Проблем овог вида контроле је то што цивилно друштво најчешће остаје без одговора, на своја питања постављена Агенцији. Постоје закони који омогућавају грађанима и организацијама цивилног друштва да се обрате Агенцији, поставе питања која интересују јавност, али не постоји санкција уколико одговор не добију. Према Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја и Закону о јавним набавкама, Агенцији се могу поставити питања, али то је једино што је прописано. Уколико не добију одговор не постоји могућност жалбе.

Организације цивилног друштва се баве многобројним питањима, безбедносна проблематика је само један од њих. Међутим, постоји Београдски центар за безбедносну политику (БЦБП) који је настао 1997. године. (Центар за цивилно-војне односе) и представља непрофитну, невладину, независну организацију цивилног друштва, чија је основна улога да врши истраживања, анализе и утиче на унапређење демократске контроле сектора безбедности. Осим тога, бави се анализом буџетске транспарентности, преиспитује законитост и одговорност служби, као и едукацију припадника и учествује у јавним расправама и изради законских предлога из ове области.⁸³ Примарна мисија им је реформа и праћење сектора безбедности. Основ за њено деловање се налази у Закону о удружењима. Овај закон прописује удруживање физичких и правних лица ради постизања заједничког циља, који није стицање добити.⁸⁴ Организације могу деловати у областима од јавног интереса: људских права, јавне политике, безбедности и демократије. Организације цивилног друштва у свом

⁸² Саша Јанковић, Демократска цивилна контрола обавештајно-безбедносних служби у Србији, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2006, стр.4.

⁸³ <https://bezbednost.org/>

⁸⁴ Закон о удружењима, Службени гласник РС, бр. 51/09, 99/11 – др. закони и 44/18 – д. закон, Чл. 2 Став 1.

раду иницирају реформе у сектору безбедности. Једна од њих је и Иницијатива младих за људска права, која је спровела истраживање о примени Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, како би допринела унапређењу истог.⁸⁵ Међутим, иако се овим организацијама отвара пут да учествују на свим нивоима процеса доношења одлука, оне не остварују битан утицај на сектор безбедности, због природе посла којим се службе безбедности баве. Судбина њихових иницијатива зависи од актуелне државне политике.⁸⁶

Иако постоји велики број владиних и невладиних организација, поставља се питање да ли је њихова улога да критикују законе и рад државних органа или да укажу на проблеме и предложе могућа решења. Многе од њих финансирају се средствима страних влада, средствима политичких странака (најчешће опозиције), сарађују са политичким партијама и због тога се доводи у питање и њихова неутралност и објективност предлога (критика).

⁸⁵ З. Атанасовић, Организације цивилног друштва-Појмовник, Београд, 2009, стр. 6.

⁸⁶ З. Атанасовић, Организације цивилног друштва заинтересоване за безбедност у Србији, Београд, 2006, Центар за безбедносну политику, стр. 11.

6.УНУТРАШЊА КОНТРОЛА БЕЗБЕДНОСНО ИНФОРМАТИВНЕ АГЕНЦИЈЕ

Унутрашња (интерна) контрола у државним органима представља систем политика, процедура и активности који се успоставља ради обезбеђивања разумног уверења да се јавна средства користе законито, економично, ефикасно и ефективно, да су финансијски и оперативни извештају поуздани, те да се обезбеђује заштита имовине и података органа.⁸⁷

У Безбедносно-информативној агенцији интерна контрола обухвата надзор над законитошћу рада, заштитом тајних података, правилним коришћењем ресурса и поштовањем етичких и професионалних стандарда службеника. У важећем Закону о Безбедносно-информативној агенцији не постоји експлицитна дефиниција интерне контроле, али из одредби које се односе на унутрашњу организацију Агенције произилази да се интерна контрола подразумева као део система унутрашњег надзора и интерне ревизије, којим се обезбеђује законитост, ефикасност и одговорност у раду органа.

Закон о Безбедносно-информативној агенцији предвиђа доношење акта о унутрашњој организацији и систематизацији радних места, којим су предвиђена систематизована радна места унутрашње контроле и иста су потчињена директору Агенције. Овај акт доноси директор, уз претходну сагласност Владе РС. Закон предвиђа да се у оквиру овог акта утврђују и правила о унутрашњој контроли и интерној ревизији. Целокупан акт садржи тајне податке, са којима се поступа у складу са Законом о тајности података.⁸⁸

Унутрашња контрола би требало да представља прву карику у ланцу контроле. На првом месту, виши руководиоци врше контролу у нижим нивоима, преко руководиоца

⁸⁷ Закон о буџетском систему, Службени гласник РС, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 – испр., 108/13, 142/14, 68/15 - др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19, 149/20, 118/21, 138/22, 118/21 – др. закон, 92/23 и 94/24, Чл. 81.

⁸⁸ Закон о безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр.

нижег ранга (начелника група, одељења, управа и сл.), а затим нижи на нивоу себи потчињених запослених и тако ланчано до најнижих у ланцу.⁸⁹

Припадници Агенције имају обавезу да овлашћеним лицима омогуће вршење послова контроле и да им пруже помоћ у ту сврху. Уколико је неопходно у обавези су да се подвргну и полиграфском тестирању. Најпознатији случај датира из 2014. године., када је заменик директора БИА-е пар на полиграфском тестирању и са исте позиције је смењен. Међутим, он прелази на функцију саветника директора, а интерна контрола Агенције се поводом овог случаја није изјашњавала нити дала нека дања објашњења. И даље се не зна да ли је он заиста био крив за примање мита. Агенција је требало да се изјасни званично и заштити свој интегритет.

Руководилац, који обавља послове интерне ревизије, редовно подноси извештаје директору Агенције. Међутим, требало би да постоји неки спољашњи орган коме би такође подносио извештај, како би се појачала независност и објективност руководиоца. Независност контроле је под знаком питања, баш зато што је уређење унутрашње контроле предвиђено тајним подзаконским актом, а не законом. Неопходно је Законом о безбедносно-информативној агенцији детаљно регулисати унутрашњу контролу, од надлежности, преко овлашћења и обавеза, до извештавања о раду Агенције и њених припадника.

⁸⁹ Marina Caparini, Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States in Democratic Control of Intelligence Services: Containing Rouge Elephants, o.c., str. 7.

VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Питање контроле над радом Безбедносно-информативне агенције (БИА) једно је од суштинских питања демократског поретка и владавине права у Републици Србији. Безбедносне службе се у савременим правним системима налазе између заштите националних интереса и очувања индивидуалних права и слобода, обезбеђивања транспарентности, законитости и сл. Самим тим, систем контроле БИА-е не може се посматрати само као административно или техничко питање, већ и као кључни елемент демократске контроле силе државе, којим се спречава злоупотреба моћи и обезбеђује поверење грађана у институције безбедности.

Како би Агенција побољшала резултате рада неопходно је успоставити однос поверења између грађана и саме институције. Једини начин на који би се то могло постићи јесте већи степен транспарентности, који се постиже јачањем механизма цивилног, судског, парламентарног и извршног надзора. А тиме се и смањује простор за различите врсте злоупотреба.

Надзор који врши Народна скупштина Републике Србије, преко својих Одбора, има највећи утицај на рад БИА-е. Међутим, упркос јасном нормативном оквиру, практична делотворност парламентарне контроле остаје ограничена. Недостатак стручних и аналитичких капацитета и политичка поларизација умањују могућност да се контрола врши у пуном демократском смислу. У пракси се овај облик контроле своди на периодичне расправе без системске евалуације законитости, делотворности и пропорционалности рада БИА-е. Неопходно је наставити јачање утицаја народних посланика и Народне скупштине у погледу учествовања у демократском и цивилном надзору над сектором безбедности. Осим тога, потребно је одвајање БИА-е од полиције, односно потребно је Агенцији, у складу са Уставом РС, укинути полицијска овлашћења.

Контрола коју врши Влада РС у већем делу зависи од политичке воље и односа између директора Агенције и премијера. БИА је у организационом смислу под непосредном надлежношћу Владе РС, па је сходно томе могућност објективне и непристрасне контроле ограничена, јер се често брише граница између извршног надзора и политичког утицаја. Овај облик контроле умањују и одсуство јасних механизма одговорности и транспарентног извештавања.

Улога председника је више симболична и политичка. Он има право да буде обавештаван о раду Агенције и да учествује у креирању безбедносне политике, али његова контролна овлашћења нису формално разрађена. Самим тим, постоји опасност за персонализацију односа између председника и руководства Агенције, а то може довести до слабљења институционалне одговорности и концентрације моћи.

Судска контрола представља кључни механизам заштите законитости и људских права у раду БИА-е. Овај облик контроле огледа се у надзору над применом посебних мера тајног надзора, које могу представљати озбиљно задирање у права и слободе грађана. Једино је суд надлежан да одобрава и продужава примену ових мера и то му омогућава независну контролу над радом Агенције. Међутим, у пракси се неретко дешава да судови поступају по захтеву који им доставља БИА, без могућности да сами провере оправданост и пропорционалност предложених мера. Осим тога, као слабост овог облика контроле се наводи и недостатак стручних капацитета судија за оцену обавештајно-безбедносних аргумената, формалистички приступ одобравању мера и ограничен увид у накнадне резултате спровођења мера. Како би се унапредио овај облик контроле потребно је успостављање накнадне независне ревизије судских одлука.

Велики напредак у развоју контроле над радом БИА-е представља постојање независних контролних тела, попут Заштитника грађана и Повереника за заштиту информација од јавног значаја и заштиту података о личности. С тим да, овај инструмент спољне контроле у пракси није довољно искоришћен због недостатка приступа поверљивим информацијама и неадекватним механизмима извршења препорука. Потребно је извршити јачање институционалних капацитета ових тела, али и законом прецизирати обавезе БИА-е према њима.

Најизраженији проблеми у систему контроле Агенције су: недовољна координација између различитих контролних механизма, политичка инструментализација безбедносних структура, слаба институционална независност контролора и ограничена транспарентност рада службе. Да би се унапредио постојећи систем, неопходно је спровести низ реформи, које би повећале његову делотворност и интегритет.

VII. ЛИТЕРАТУРА

1. Атанасовић З., Организације цивилног друштва заинтересоване за безбедност у Србији, Београд, 2006, Центар за безбедносну политику.
2. Атанасовић З., Организације цивилног друштва-Појмовник, Београд, 2009.
3. Caparini Marina, Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States in Democratic Control of Intelligence Services: Containing Rouge Elephants, Ashgate, 2007, University of Birmingham.
4. De Smet P., Confidence is fine, control is better, Community of Interest on the Practice and Organisation of intelligence, Belgium, 2008.
5. Дичић Драгичевић Р., Посебне истражне мере и њихово коришћење од стране служби безбедности-улога судских власти у надзору ових служби, Српска правна ревизија, број 7/2008.
6. Голубовић Милена, Делатност Безбедносно-информативне агенције, Правни хоризонти, број 8/2024.
7. Голубовић Милена, Положај служби безбедности у поретку јавне власти (докторска дисертација), Ниш, 2024, Правни факултет у Нишу, Универзитет у Нишу.
8. Хаџић М., Појмовник-цивилни ланац командовања, Београд, 2008.
9. Јанковић Саша, Демократска цивилна контрола обавештајно-безбедносних служби у Србији, Београд, 2006, Центар за цивилно-војне односе.
10. Јанковић С., Парламентарна контрола служби безбедности, Антологија текстова са Школа реформе сектора безбедности, Београд, 2006.
11. Ковачевић М., Тајни надзор комуникације – усклађеност са праксом Европског суда за људска права, Анали Правног факултета у Београду, број 2/2014, стр. 164-179.
12. Лазић Р., Контрола служби безбедности у Србији, Београд, 2014.
13. Лазић Р., Цивилно друштво, медији и јавност у контроли служби безбедности у Србији, Српска политичка мисао, број 3/2018, стр. 280.
14. Лазић Р., Контрола служби државне безбедности од средине 1966. године до почетка 1975. године, Право – теорија – пракса, број 2/2020.
15. Lazić Radojica, Kulić Mirko, A legal basis for operation of security services in Republic of Serbia, Novi Sad, 2022, Univerzitet Privredna akademija – Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.

16. Михајловић Д., Службе безбедности у савременом правном систему, Институт за политичке студије у Београду, 2022.
17. Миленковић Д., Копривица С., Тодорић В., Контрола служби безбедности, Београд, 2011.
18. Милков Д., Управно право III-Контрола управе, Нови Сад, 2012, стр. 20.
19. Милошевић М., Срећковић З., Безбедносне службе света, стр. 460.
20. Мирчић В., Демократски надзор над применом посебних овлашћења, Београд, 2008, стр.105-106.
21. Norman N., Human Rights Law as an intervention in Covert Surveillance od Communication – The Right to Private life and Communication in Large-Scale Surveillance, 2017, 10-11.
22. Петровић Милан, Прица Милош, Посебно управно право са међународним управним правом, Ниш, 2020.
23. Петровић П., Надзор служби безбедности на Западном Балкану, Београдски центар за безбедносну политику, 2012.
24. Поповић Ђ., Савет за националну безбедност Републике Србије-лична карта, Београд, 2009.
25. Wills Aidan, Democratic and effective oversight of nacional security services, Council of Europe.

ПРОПИСИ

1. Информатор о раду Безбедносно-информативне агенције, Београд, 2008-2024. Година, ажуриран 11.07.2024. године, стр. 13-14.
2. Извештај о раду Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности за 2020. годину, Београд, март 2021.
3. Одлука Уставног суда IУз-252/02 од 26. Децембра 2013. године, објављена 27. јуна 2014. године.
4. Пословник Народне скупштине, Службени гласник РС, бр. 20/2012.
5. Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2016. годину, 15. март 2017.
6. Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.
7. Закон о безбедносно информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – одлука УС, 66/2014 и 36/2018.
8. Закон о буџетском систему, Службени гласник РС, бр. 54/09, 73/10, 101/11, 93/2012, 62/13, 63/13 – испр., 108/13, 142/14, 68/15 – др. закон, 103/15, 99/16, 113/17, 95/18, 31/19, 72/19, 149/20, 118/21, 138/22, 118/21 – др. Закон, 92/23 и 94/24.
9. Закон о Државној ревизорској институцији, Службени гласник бр. 101/05, 54/07, 36/10 и 44/2018 – др закон.
10. Закон о електронским комуникацијама, Службени гласник РС, бр. 44/2010, 60/2013 – одлука УС, 62/2014, 95/2018 – др. закон и 35/23 – др. закон.
11. Закон о јавним набавкама, Службени гласник РС бр. 91/19 и 92/23.
12. Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.
13. Закон о основама уређења служби безбедности, Службени гласник РС, бр. 116/17 и 72/12.
14. Закон о полицији, Службени гласник, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.
15. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021.
16. Закон о тајности података, Службени гласник РС бр. 104/2009.
17. Закон о удружењима, Службени гласник РС, бр. 51/09, 99/11 – др. закони и 44/18 – д. Закон.
18. Закон о заштити података о личности, Службени гласник, бр. 87/2018.

19. Закон о заштитнику грађана, Службени гласник РС, бр. 105/2021.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

1. Безбедносно информативна агенција РС, доступно на: <https://www.bia.gov.rs/>
2. Центар за безбедносно политику, доступно на: <https://bezbednost.org/>
3. Народна скупштина РС, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/%C4%8Cetvrta_sednica_Odbora_za_kontrolu_sl%C5%BEbi_bezbednosti_i_nadzorna_poseta_direkciji_Bezbednosno-informativne_agencije.49451.941.html

VIII. САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Контрола над радом Безбедносно-информативне агенције

У мастер раду на тему „Контрола над радом Безбедносно-информативне агенције“ анализира се рад и контрола над радом ове службе безбедности. У првом делу рада се анализира историјски развој ове службе безбедности, затим њен рад и тек потом контрола над радом. На овај начин се потпуније указује на проблеме и недостатке контроле, која може бити спољашња и унутрашња. Спољашњу контролу над њеним радом врше органи законодавне, извршне и судске власти. Међутим, велики утицај има и контрола коју врше независна контролна тела, институције цивилног друштва и јавност. Сваки од ових субјеката контроле и његова улога у истој су детаљно објашњени у раду.

Главни циљ овог мастер рада јесте да се кроз теоријску и компаративну анализу покаже колико је контрола рада БИА-е важна за демократију и владавину права, да се утврде постојећи недостаци и предложи решења за делотворнији надзор над овом службом безбедности. Осим тога, испитује се да ли су постојећи механизми контроле довољно ефикасни и колико се примењују у пракси.

Најважнија контрола се спроводи од стране Народне скупштине, међутим, њена овлашћења је неопходно повећати. Одбори Народне скупштине, који су надлежни за контролу над сектором безбедности, требало би да буду неутралнији, као и Савет за националну безбедност. Међутим, велики политички утицај је присутан и у раду и у надзору над радом ове службе безбедности, иако је Законом о Безбедносно-информативној агенцији предвиђена политичка неутралност. Основна сврха БИА-е би требало да буде заштита националне безбедности Републике Србије.

Увођењем контроле од стране независних контролних тела, организација цивилног друштва и јавности тежи се повећању контроле над радом ове службе безбедности, међутим, у пракси се заправо ради о тајним подацима службе, који су јавности ретко доступни и самим тим контрола напред наведених субјеката не би могла значајније утицај на рад Агенције. Највећа примедба на рад БИА-е се односи на недостатак транспарентности.

Кључне речи: контрола, БИА, Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Народна скупштина

VIII. ABSTRACT AND KEYWORDS

Control over the Work of the Security Information Agency

The master's thesis titled "Control over the Work of the Security Information Agency" analyzes the operations and mechanisms of control exercised over this security service. The first part of the thesis examines the historical development of the Agency, followed by an analysis of its current functioning, and finally, the systems of control applied to its activities. In this way, the research provides a comprehensive overview of the challenges and shortcomings related to the mechanisms of control, which may be both external and internal. External control over the Agency's work is exercised by the bodies of legislative, executive and judicial authority. However, significant influence is also exerted by independent oversight bodies, civil society institutions and the general public. Each of these controlling entities and their respective roles are explained in detail throughout the thesis.

The main objective of this master's thesis is to demonstrate, through theoretical and comparative analysis, the significance of oversight of the Security Information Agency (*BIA*) for the functioning of democracy and the rule of law. The research aims to identify existing shortcomings and to propose solutions for more effective supervision of this security service. In addition, the study examines whether the current control mechanisms are sufficiently efficient and to what extent they are implemented in practice.

The most important form of control is exercised by the National Assembly; however, it is necessary to expand its competencies. The committees of the National Assembly responsible for overseeing the security sector should maintain greater neutrality, as should the National Security Council. Nevertheless, considerable political influence remains present both in the operations of the Agency and in the supervision thereof, despite the fact that the Law on the Security Information Agency prescribes political neutrality. The primary purpose of the *BIA* should be the protection of the national security of the Republic of Serbia.

The introduction of control mechanisms by independent oversight bodies, civil society organizations, and the general public is aimed at enhancing the supervision of this security service. However, in practice, the Agency's activities often involve classified information that is rarely accessible to the public. Consequently, the control exercised by these entities cannot have a significant impact on the Agency's work. The main observation directed at the *BIA* concerns the lack of transparency in its operations.

Keywords: Control, Security Information Agency (*BIA*), Law on the Security Information Agency, National Assembly

IX. БИОГРАФИЈА

Тамара Илић је рођена 21. августа 1998. године у Нишу, Републици Србији. Основну школу „Дринка Павловић“ завршила је у Куршумлији са одличном успехом 2013. године. Гимназију у Куршумлији, природно-математички смер уписала је 2013. године, а завршила 2017. године, са одличним успехом за који јој је додељена диплома „Вук Караџић“.

Након завршетка средње школе уписује Правни факултет у Нишу, школске 2017/2018. За време студирања била је корисник Републичке стипендије школске 2018/2019, као и стипендиста општине Куршумлија поводом конкурса који се расписује за стипендирање најбољих студената 2017/2018, 2019/2020 и 2020/2021. Основне студије завршава 2023. године са просечном оценом 8,67 и тиме стиче звање дипломирани правник.

Након завршетка основних студија школске 2024/2025 уписује мастер студије на Правном факултету у Нишу, на смеру Унутрашњи послови. Све испите и студијско истраживачки рад завршава са просечном оценом 10,00.

У међувремену, пре уписа на мастер студије, је преко програма „Моја прва плата“ почетком 2024. године стекла почетно практично искуство у Окружном затвору у Прокупљу. Након тога, маја месеца 2024. године се запослила у ЈКП „Паркинг сервис Ниш“, на одређено време.

Служи се енглеским језиком.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ

ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Тамара Илић

Наслов мастер рада: „Контрола над радом Безбедносно-информативне агенције“

Ментор: Проф. др Милош Прица

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Контрола над радом Безбедносно-информативне агенције“, пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Тамара Илић

У Нишу, _____

Потпис аутора
